

УДК 911.3:338.48

Гладкий О. В.,

д.г.н., проф., академік НАН ВО України

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ

МЕТОДИ СИНТЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

Синтетичні дослідження туристичних дестинацій передбачають комплексний аналіз взаємопов'язаного впливу окремих елементів просторового каркасу їх розміщення, що дозволяє оцінити інтегральний вплив середовища на ефективність процесів господарювання. Від попередньо розкритих методів [1; 2] вони відрізняються цілісністю підходу, комплексним врахуванням всієї різноманітності передумов і факторів, оцінкою сили впливу окремих складових середовища на загальний потенціал території, а також орієнтацією на виявлення додаткових синергетичних властивостей просторових систем.

В наукових дослідженнях досить гостро постає питання комплексної оцінки впливу факторів розвитку і функціонування туристичних дестинацій. Вирішення цих питань можливе за допомогою методу факторного аналізу [4; 6]. Він дозволяє звести множину часткових показників до декількох найсуттєвіших факторів, а також встановити рівень їх навантаженості. Метою факторного аналізу є представлення величини Z_{ij} – елемента матриці стандартизованих вихідних даних у вигляді лінійної комбінації деяких гіпотетичних змінних:

$$Z_{ij}=a_{i1}p_{1j}+a_{i2}p_{2j}+\dots+a_{ik}p_{kj}+\dots+a_{ir}p_{rj}+u_ip_{(r+i)j}, (1)$$

де Z_{ij} – значення i -го показника в j -ій туристичній дестинації, що отриманий в результаті перетворення вихідних даних, a_{ik} – навантаження

загальних факторів на i -й показник, u_i - навантаження характеристик факторів на i -й показник, p_{kj} - значення фактора для j -ї туристичної дестинації.

Слід зазначити, що особливістю факторного аналізу є розподіл факторів на загальні, тобто такі, що містять декілька високих навантажень показників, і конкретні, що містять по одному навантаженню. Такий підхід дає достовірні результати, однак через складність розрахунків застосовується переважно на ЕОМ (пакет програм Statistica 12.0 (© StatSoft, Inc., 1984 – 2021)).

Для інтегральної оцінки впливу факторів також використовується метод кластерного аналізу. Його математичний апарат досить складний і входить до стандартного набору програм Statistica 12.0 (© StatSoft, Inc., 1984 – 2021). За допомогою кластерного аналізу можна виділити групи (кластери) туристичних дестинацій, подібних за характером та інтенсивністю розвитку економічних процесів і явищ [5]. Таке групування дозволяє провести типізацію і групування туристичних дестинацій, виділити їх спільні риси та встановити подібність механізмів формування економічної ефективності господарювання.

До системних методів дослідження туристичних дестинацій відносять метод побудови нейромереж Кохоннена та гравітаційної моделі поля потенціалів. Ці методи дозволяють встановити характер та інтенсивність прояву синергетичних емерджентних властивостей туристичних дестинацій на основі нелінійних залежностей між окремими елементами цілісної просторової системи (нейромереж Кохоннена), а також на основі визначення гравітаційного поля тяжіння (метод потенціалів) Їх аналіз наведено у попередніх публікаціях [1;2].

Прогнозування є одним із найбільш складних елементів наукових досліджень туристичних дестинацій. Це пов'язано із недостатнім статистичним забезпеченням фактографічних методів прогнозування, із недосконалістю математичного апарату, що не враховує вплив багатфакторних коливань на розвиток об'єкту прогнозування, а також із відсутністю стійких прогнозованих трендів розвитку туристичних дестинацій України в умовах оголошення військового стану та нестійких процесів трансформації економічних відносин в

нашій державі. Ряд фактографічних методів прогнозування (факторний, кластерний аналіз, метод нейромереж Кохоннена, гравітаційного поля потенціалів та ін.) був описаний нами вище. Тому, ми зупинимось лише на аналізі методу експертних (рейтингових) оцінок, який застосовувався нами для прогнозування характеру формування і розвитку туристичних дестинацій України. Цей метод невибагливий до статистичного забезпечення і може застосовуватись в умовах відсутності чітких трендів розвитку території.

Застосування цього методу базується на опитуванні широкого кола спеціалістів, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, управлінців та менеджерів, промисловців та підприємців, стейкхолдерів, фахівців з управління розвитком туристичних дестинацій тощо. Оцінка прогнозу розвитку окремих видів туристичної діяльності в межах туристичних дестинацій України здійснюється методом анкетування ряду експертів на основі бальної оцінки (10 б. – максимум, 1 б. – мінімум) перспектив розвитку того чи іншого виду туристичної діяльності.

Для визначення усереднених колективних експертних рейтингових оцінок в найчастіше використовується медіанний спосіб інтерпретації даних [3]. Всі думки експертів упорядковуються за їх величиною. Медіаною є значення, що розбиває ряд на дві частини та трактується як усереднена колективна оцінка. Аналіз отриманих даних ефективно реалізовано в комп'ютерній програмі Statistica 12.0 (© StatSoft, Inc., 1984-2021) у модулі NonParametric Statistics. За допомогою цієї програми визначено медіани оціночних рішень, верхні і нижні квартилі (які характеризують кількісні межі оцінок експертів, що знаходяться у проміжку 25% – 75% від загальної кількості респондентів), а також інтерквартильні розмахи, що визначають загальний діапазон бальної оцінки експертів.

Для перевірки репрезентативності прогнозних рішень часто розраховують коефіцієнт конкордації, що визначає рівень стійкості (узгодженості) оцінок експертів з певного питання і має такий формалізований вигляд:

$$w = \frac{12 \sum (n(m+1)/2)^2}{n^2(m^3 - m)}, (2)$$

де w – коефіцієнт конкордації, n – кількість експертів, m – кількість можливих варіантів оцінки (або кількість параметрів).

Коефіцієнт конкордації може приймати значення від 0 до 1. Якщо $w=0$, то думки експертів абсолютно неузгоджені, якщо $w=1$, то думки експертів повністю співпадають. Отже, якщо коефіцієнт конкордації є меншим за певне порогове значення ($w=0,3 - 0,4$), то рівень узгодженості думок експертів є недостатнім.

Список використаних джерел:

1. Гладкий О. В. Методи оцінки регіональної ефективності розміщення та функціонування туристичного підприємства. Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 травня 2023 року). Харків, 2023. С. 33–35.
2. Гладкий О. В. Методика комплексної оцінки економічної ефективності розміщення туристичного підприємства. Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 травня 2024 року). Харків, 2024. С. 51–55.
3. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 253 с.
4. Нудельман В. І. Просторові аспекти суспільного розвитку. Географія в інформаційному суспільстві: Зб. наук. праць у 4-х т. Київ : ВГЛ «Обрії», 2008. Т. 1. С. 168–181.
5. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
6. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект. Київ : Міленіум, 2003. 404 с.